

İvo Andriç ədəbiyyat sahəsində Nobel mükafatı almış yeganə serb yazıçısıdır. O, keçmiş Yuqoslaviyada, Bosniyanın Travnik şəhəri yaxınlığındakı Dolac kəndində doğulub. Uşaqlıq illərini keçirdiyi Vişeqrad şəhərində qatolik təlim-tərbiyəsi alan Andriç yazmağa başlayandan sonra İvan adını İvoya dəyişib. Yazının milli mənsubiyyəti də müəyyən dərəcədə şübhəlidir. O, əslində, xorvat ailəsində doğulub, lakin sonralar özünü serb kimi qələmə verib. Bu gün iki xalq - xorvatlar və serblər İvo Andriç öz yazıçısı hesab edirlər.

İvo Andriçə Nobel mükafatını 1961-ci ildə "Drina körpüsü" romanı qazandırıb. Əsər dörd əsrlik tarixi dövrü Osmanlı imperiyasının çiçəklənmə dövründən (o zamanlar Bosniya torpaqları osmanlıların idi) XX əsrin əvvəllərinə qədər Sarayevoda ersherşoq Frans Ferdinandin qətlinə sonradan başlayan Birinci dünya

dövlət xadimi, vəzir Mehmed paşa Sokollunun sifarişlə tikilib. On bir gözlü Vişeqrad körpüsünün uzunluğu 180 metrdir. O, orta əsrlər türk inşaatı sənətinin möhtəşəm abidəsi kimi tanınır. Körpü strateji əhəmiyyət daşıyırdı, çünki Bosniya və Serbiya arasında bütün orta və yuxarı Drina üstündə yeganə və etibarlı bağ idi. Onun vasitəsilə Bosniya Serbiyaya, Serbiyadan da Türk imperiyasına başqa əyalətlərinə, ta İstanbula gedən yollara çıxılırdı. Tikili iki dəfə böyük zədələnib: Birinci Dünya müharibəsində üç gözlü, İkinci Dünya müharibəsində isə beş gözlü dağılıb. Müharibədən sonra körpünü bərpa ediblər. 2007-ci ildə körpü UNESCO-nun ümumdünya irsi abidələr siyahısına daxil edilib.

İvo Andriçin ən məşhur romanları "Drina körpüsü", "Travnička xronika" və "Xanım"dir. Hər üç əsər osmanlıların cənubi

püsküllə bağlıdır və 1565-ci ildən başlayaraq 1914-cü ildə bitir. Roman həm real, həm də körpünün tikintisi və şəhərin həyatı ilə bağlı gəzişən əfsanələri özündə cəmləşdirir. Müəllif həyatının əsas hissəsinin körpü ilə bağlı olan sadə vişeqradlıların məişət və güzəranını olduqca gözəl əks etdirir.

Romanda körpü şəhəri və elə həm də bütün ölkəni bir-birindən ayıran, həm də birləşdirən bir element kimi təsvir olunub. Müəllifin fikrincə, Drina körpüsü təkcə sərhəd deyil, o həm də Serbiya və Bosniyanı birləşdirən bir kəndirdi - xristian Qərbiylə müsəlman Şərqi birləşdirən bir kəndirdi. Lakin onları bir-birindən ayıran o qədər səbəblər var idi ki. Elə indi də var: din, millyyət, bir-birlə-

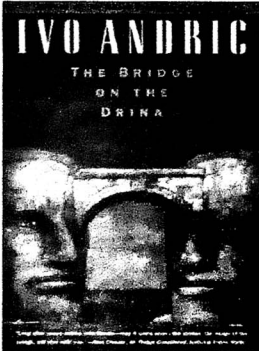

məkanda doğulan əfsanə və mifləri özünəməxsus şəkildə yeni nəsilə ötürür. Məlum olduğu kimi, Drina körpüsü ilə bağlı say-sız-hesabsız əfsanələr dolur. Tikinti zamanı dirəklərə hörülən əkilər haqqında gəzən rəvayətlərdən biri romanda epizod kimi əksini tapıb: "...əsrlər boyu gözəgörünməz qüvvələr, su parisi, çayın sahibəsi hər vaxtla tikintiyə qarşı çıxır. Körpünün şəhərlər düzəldilən hissələrini hər gecə dağıdıb-tökür. Bir gün körpünün memarına sudan gələn qeyri-adi səssə yeni doğulmuş əkil baci və qardaşı - Stoya və Ostoyanı tapıb onları orta dirəklərdə divara hörməyi məsləhət görür. Dərhal bütün Bosniya boyunca əkilərin axtarışına başlayırlar. Onları tapıb memara təqdim edənlə mükafat vəd edilir. Nəhayət ki, uzaq kəndlərin birində həmin o südəmər əkilər tapılır. Onları zorla analarının əlindən alırlar. Lakin ana nəyin bahasına olursa-olsun övladlarından ayılmaq istəmir. Ağlayır, yalvarır, döyülür, söyülür. Lakin bunlara baxmayaraq, körpələrinin əlindən alan adamların arxasında ta Vişeqrada qədər gəlir-çıxır. Və burada hansısa yolla Memar Radeylə görüşməyə nail olurlar.

Körpələr dirəklərdə daşların arasına hörülür, başqa cür ola da bilməzdi. Lakin Memar Radenin anaya yazığı gəlir və dirək sütunlarında dəliklər qoyur. Və bu dəliklərdən yazıq ana körpünün tikintisindən ötrü qurban verilən körpələrinin əmizdir. Əsrarəngiz təsvirin dar bacaya oxşayan nəfəslikləri məhz həmin dəliklərdir.

Davamı səhifə 15-də

İvo Andriçin "Drina körpüsü"

müharibəsinə qədər olan dövrü əhatə edir. Əsərdə hadisələr daha çox Vişeqrad - həmin o əfsanəvi Drina körpüsü olan şəhərdə vaxt olur.

DRINA KÖRPÜSÜ

Drina körpüsü Vişeqrad şəhərinin əsas diqqətəlayiq və ən maraqlı yeridir. Və deyərdim ki, hətta şəhərin özündən daha çox monumental, daha çox əzəmətli görünür. Belə bir təəssürat yaranır ki, şəhər ayrılıqda, körpü ayrılıqda öz mövcudluğunu daşıyır. Körpünün çayda görünən əksi onu iki dəfə böyük göstərir. İvo Andriç və Vişeqrad körpüsü isə bir-birindən ayrılmaz varlıqlardır. Yerli sakinlər şəhərə gələn bütün xarici qonaqlara ilkin olaraq şəhər və körpü haqqında danışirlər. Az qala, meqalit (iri daşlardan hörülmüş qədim tikililər) tikinti sayılan bu körpünü, həmçinin "Mehmed paşa" körpüsü də adlandırırırlar. Çünki körpü 1571-ci ildə Osmanlı imperiyasının

slavyan torpaqlarını zəbt etməsi ilə bağlı olsa da, sirli bir tapmaca "Drina körpüsü" əsəridir. Bu roman "Travnička xronika" trilogiyasına daxildir və ən çox tərcümə olunan əsərlərdəndir. İvo Andriç romanı Belqradda yaşadığı dövrdə - İkinci Dünya müharibəsi illərində qələmə alıb. Əsər ilk dəfə 1945-ci ildə çap olunub. 1961-ci ildə "ölkəsinin tarixi ilə bağlı insan talelərini və problemlərini bütün dolğunluğu ilə açmağa imkan verən epik istedadının gücünə görə" ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü.

Serbiya və Bosniya arasında əsrlər boyu sərhəd olan daş körpü İvo Andriçin məşhur "Drina körpüsü" əsərinin baş qəhrəmanıdır. Romanda tarix və müasirlik tam bir vahid altında birləşir. Maraqlı və özünəməxsus kompozisiyasıyla fərqlənir. Roman boyunca təsvir olunmuş bir neçə əsrdə baş verən bütün hadisələr bu və ya digər şəkildə Drina kör-

rinə qarşı iddia və tələblər. Bu ayrılıq Vişeqradın taleyinə yazılan bir çox müharibələrin səbəbi olub. Hal-hazırda isə Vişeqrad Bosniya ərazisində Serb Respublikasının tərkibindədir.

"Drina körpüsü" XX əsr dünya ədəbiyyatının ən dərin və özünəməxsus əsərlərindən biridir. Əsərdə əfsanələr və xalq rəvayətləri həqiqətlər və real hadisələr bir-birinə sözlə toxunub, xalq nəğillərindəki qəhrəmanlar isə konkret mövcud olan insanlarla bir sırada yer alıb. Hekayətin mərkəzində üç əsr boyunca yəhudilər, müsəlmanlar və xristianlar arasında gedən mübarizə dayanır. Məhz elə buna görə müəllifə Nobel mükafatı verilib.

Müəllif romanda təkcə regionda baş verən real hadisələri təsvir etmir, Vişeqrad və ümumiyyətlə bütün Balkan yarımadasında artıq formalaşmış çoxmillətli bir cəmiyyətin məişət və adət-ənənələrini tam dəqiqliklə əks etdirmir, həm də bu unikal

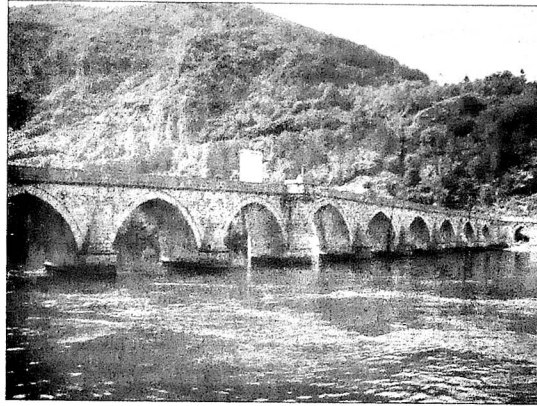
Artıq bir neçə yüzillik boyu həmin dəliklərdən ana südü axır. Hər il eyni vaxtda tikilinin bir-birinə möhkəm bərkidilmiş daşlarının arasından ağ nazik şırnaq axaraq, özündən sonra yuyulmayan izlər buraxır". Bax belə bir kədərli əhvalat...

Körpü obrazı, ümumiyyətlə, insanın harmoniyaya çatmaq, dünya və insanlarla vəhdət təşkil etmək isteyidir. Yol kəsişməsi və körpü Andriç ədəbi dünyasının üst məğzidir. Romanda körpü obrazıyla yanaşı, fərqli mədəniyyətləri özündə cəmləşdirən, lakin birləşdirə bilməyən yol kəsişməsi də təsvir olunub.

Bosniya, "dustaqxana", "monastr", Travnik, "ev" buna misaldir. Bundan başqa, əsərdə Zaman obrazı da əksini tapıb. Yazıçının yaradıcılığı bir tərəfdən mədəniyyət ayrılıqlarının, digər

rını son dərəcə dolğun şəkildə əks etdirən, harmoniya axtarışında olan İvo Andriç yaradıcılığının mənbəyi təbiət və incəsənətdir. Ona görə də insan zəhmətinin əsrarəngiz nəticəsi olan Drina körpüsü romanın tək və cib simvolu deyil, həm də müəllifin düşüncələridir. Bu düşüncələrdə həyatın əbədi olmaması, insanın daima gözəl şeylər yaratmağının gözəl gələcəyi üçün zəmin yaratmasını istəyində olmasının olduqca vacibliyi xüsusi yer alır.

"Drina körpüsü"nü insanın doğulduğu və bir gün öləcəyi Vətən, torpaq haqqında nəğmə adlandırırlar. Bu nəğmə həyat, yaxın və uzaq həmvətənlər haqqındadır. Hal-hazırda körpünün tən ortasından Drina da, şəhər də tam gözəlliyilə diqqəti cəlb edir. Şəhər də, körpü də çayda öz əksini tapır. Suyun qaynadığı yerlərdə təsvirlər yayılır və belə

nəğmələr, deyimlər və s. toplanılıb. Qeyd kitabçalarında ayrı-ayrı mənbələrdən toplanmış məlumatlar var. Beş yüz səhifəlik olan bu kitabçalardan birində Andriç yazıb: "...bu mənim am-

ham da ümid və pənah simvolu kimi əks olunur. Bir çox yazıçıların əsərlərində, məsələn, Vasil Bikovun "Kruqlyansk körpüsü", Con Ronald Ruel Tolkinin "Kazad-dum", Giyom Apollinerin "Mirabo körpüsü", Riçard Baxın "Əbədiyyət körpüsü", Tornton Uaylderin "Müqəddəs Lüdovik körpüsü", Ozdamar Emine Sevginin "Qızıl buynuz körfezindəki körpü", Andriç Lvonoviç Livadninin "Uçurumdan keçən körpü" əsərlərində bu obraza rast gəlik. İvo Andriçinse birçə "Drina körpüsü" əsərində deyil, başqa əsərlərində də körpü obrazı var. Məsələn, "Jepa körpüsü", "Körpülər" əsərində körpü insanın yaratdığı ən vacib, gərəkli, işıqlı bir tikilidir. Andriçin əsərlərində körpülər bir-birindən fərqlənir. Yerləri də fərqlidir. Lakin istənilən halda onlar uzun illərdən bəri yazıçını düşündürən xalqın taleyini özündə daşıyır.

İvo Andriç "körpünü" canlı obraz kimi istifadə edərək tarixi janrda yazdığı həqiqətlərin bir hissəsi olsun. Bu haqda o, "Söz haqqında söz" (1954) qeydlərində yazırdı: "Dil insanların həyatıdır - şüurlu və şüursuz, görünən və gizlin həyatıdır. Həyat olmayan yerdə ancaq ölümün susqunluğu mövcuddur. Onu qidalandıran kökdən ayrı bitki olmadığı kimi, həyatla bağlılığı olmayan birçə dəne də olsun söz yoxdur!" Məhz "Drina körpüsü"ndə müəllif körpünü olduqca gözəl təsvir edib. Əsərdə zəngin xalq danışığı çox dəqiqliklə hiss olunur: "Drinanın yaşıl və köpüklü ağır suları sanki qara dağların ağıllıq divarlarına dəyib çırpıldığı yerdə on bir gözəl enli körpü var. Bu körpünün özülündən başlağarı yelpinc kimi yaşıl yarpaqlı ağacları olan Vişeqrad vadisi uzanır. Və vadiyə lap dərinlikdən nəzər yetirəndə ağ körpünün enli tağları arasından nəinki yaşıl Drina, həm də çiçəklən eləmə də, səma da axıb gedir".

İki sahil, iki mədəniyyət, iki sivilizasiyanı, bir xalqın iki budagını birləşdirən Drina körpüsü obrazı İvo Andriçin sonrakı yaradıcılığının əsas simvoluna çevrildi. Onun sayəsində müəllif xalqın yüzilliklər boyu gözəl, parlaq, canlı həyatını təsvir edə bilmişdi. Vişeqrad, Travnik, Sarayev, sonralar da Belqrad Andriç yaradıcılığının əsas xəttinə çevrildi. Ümumiyyətlə götursək, körpü, xüsusilə də, ədəbiyyatda çox rahat və gözəl bir obrazdır. Çarəsizlik simvolu olduğu kimi,

həm də ümid və pənah simvolu kimi əks olunur. Bir çox yazıçıların əsərlərində, məsələn, Vasil Bikovun "Kruqlyansk körpüsü", Con Ronald Ruel Tolkinin "Kazad-dum", Giyom Apollinerin "Mirabo körpüsü", Riçard Baxın "Əbədiyyət körpüsü", Tornton Uaylderin "Müqəddəs Lüdovik körpüsü", Ozdamar Emine Sevginin "Qızıl buynuz körfezindəki körpü", Andriç Lvonoviç Livadninin "Uçurumdan keçən körpü" əsərlərində bu obraza rast gəlik. İvo Andriçinse birçə "Drina körpüsü" əsərində deyil, başqa əsərlərində də körpü obrazı var. Məsələn, "Jepa körpüsü", "Körpülər" əsərində körpü insanın yaratdığı ən vacib, gərəkli, işıqlı bir tikilidir. Andriçin əsərlərində körpülər bir-birindən fərqlənir. Yerləri də fərqlidir. Lakin istənilən halda onlar uzun illərdən bəri yazıçını düşündürən xalqın taleyini özündə daşıyır.

İvo Andriç 1975-ci ildə dünyasını dəyişib. Lakin hələ də ki-tablari dünya xalqlarının dillerinə tərəcə olunaraq milyonlarla tirajla çap olunmağa davam edir. Andriçin gündəliyində belə bir qeyd var: "İnsanların məşhur olmaq və şöhrət qazanmaq yanırsıyla eyni dərəcədə mən də tanınmamış və unudulmuş olmaq istəyirəm!"

Bağışlayın, İvo Andriç, unuda bilməyəcəyik...

Hazırladı:
Xanım AYDIN

İvo Andriçin "Drina körpüsü"

tərəfdən də keçmişlə gələcək arasında olan bağlılığın təcəssümüdür. Nəsillərdən nəsillərə müdrikliyi və təcrübəni ötürmək üçün Andriç hekayəcindən də istifadə edib. Hekayçilər arasında ən əsas yerisə Fra Petar tutur. Fra Petar Bosniyada monastirdə qapalı dünyada ömrünü yaşayan katolik monaxdır. O başa düşür ki, Bosniyadan başqa heç bir yer ona evi kimi ola bilməz. Lakin o, türk əyalətində xristian mədəniyyətinin təmsilçisidir və bu mənada subyektiv (ilahi vergi, müdriklik, həyatı təcrübə) və obyektiv (katolik mənsubiyyət, monaxlıq) səbəblərdən ətraf ələmə ancaq "kənardan" baxa bilər. O, xalq nağılları ruhunun təcəssümüdür. O olmasa xalq ədəbiyyatı ənənələri yoxa çıxmağa məhkumdur. Beləliklə, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, roman həm ifadə vasitələri, Zaman, Yol kəsişməsi, Körpü obrazları ilə zəngindir.

Özündə insan ağrı və əzabla-

bir təəssürat yaradır ki, sanki Vişeqrad gerçək deyil, səhrlı bir illüziyadır. Onun koloritini görmək üçün mütləq ətraf küçələrdən keçib onu seyr etmək lazımdır. Üstündəki qalacılarda həm şərq, həm Avropa memarlığına aid elementlər görünür. Burada gerçəkdən bir yerdə Şərq və Qərbin necə qovuşduğunu müşahidə etmək olar.

Yazıçının Bosniya ilə bağlı çox böyük ümidləri vardı. Körpüdən başqa romanda onun haqqında da söhbət açılır. Andriç uzun illər boyu Bosniyanın keçmişini araşdırıb öyrənirdi. İxtisasca tarixçi olan yazıçı ədəbiyyatda da tarixi faktlar və sənədlərə yüksək dəyər verirdi. Onun arxivində tarix, daha çox Bosniya, Çernoqoriya, Serbiya, Xorvatiya, Osmanlı imperiyası, islam tarixi ilə bağlı faktlar, araşdırmalar, həmçinin xalq yaradıcılığında müxtəlif nümunələr - atalar sözləri, zərbi-məsəllər,

barım, çardağım, zirzəmidə səliqəli və səliqəsiz şəkildə səkiz il ərzində müxtəlif kitab və qəzetlərdən topladığım məlumatlar, həmçinin düşündüyüm fikir və müşahidələrimi saxlayıram".

Yazıçı çalışdı ki, əsərinin dili yazdığı həqiqətlərin bir hissəsi olsun. Bu haqda o, "Söz haqqında söz" (1954) qeydlərində yazırdı: "Dil insanların həyatıdır - şüurlu və şüursuz, görünən və gizlin həyatıdır. Həyat olmayan yerdə ancaq ölümün susqunluğu mövcuddur. Onu qidalandıran kökdən ayrı bitki olmadığı kimi, həyatla bağlılığı olmayan birçə dəne də olsun söz yoxdur!" Məhz "Drina körpüsü"ndə müəllif körpünü olduqca gözəl təsvir edib. Əsərdə zəngin xalq danışığı çox dəqiqliklə hiss olunur: "Drinanın yaşıl və köpüklü ağır suları sanki qara dağların ağıllıq divarlarına dəyib çırpıldığı yerdə on bir gözəl enli körpü var. Bu körpünün özülündən başlağarı yelpinc kimi yaşıl yarpaqlı ağacları olan Vişeqrad vadisi uzanır. Və vadiyə lap dərinlikdən nəzər yetirəndə ağ körpünün enli tağları arasından nəinki yaşıl Drina, həm də çiçəklən eləmə də, səma da axıb gedir".

İki sahil, iki mədəniyyət, iki sivilizasiyanı, bir xalqın iki budagını birləşdirən Drina körpüsü obrazı İvo Andriçin sonrakı yaradıcılığının əsas simvoluna çevrildi. Onun sayəsində müəllif xalqın yüzilliklər boyu gözəl, parlaq, canlı həyatını təsvir edə bilmişdi. Vişeqrad, Travnik, Sarayev, sonralar da Belqrad Andriç yaradıcılığının əsas xəttinə çevrildi. Ümumiyyətlə götursək, körpü, xüsusilə də, ədəbiyyatda çox rahat və gözəl bir obrazdır. Çarəsizlik simvolu olduğu kimi,